

שומר החומות: ניצחון טקטי, הפסד אסטרטגי

מאת ד"ר דורון מצא

מבט מבס"א מס' 2,048, 25 במאי 2021

תקציר: ישראל סיימה את המלחמה בעזה עם הישגים טקטיים מרשימים אך בנחיתות אסטרטגית גדולה המזכירה את ההישגים הכמותיים האמריקנים במלחמת וייטנאם נוכח ההפסד האמריקני האסטרטגי במלחמה זו.

לאחר עשרה ימי לחימה הסתיימה המלחמה הרביעית בין חמאס לבין ישראל מאז השתלט ארגון הטרור האסלאמיסטי על רצועת עזה ב-2007. בדומה לקודמותיה המלחמה הסתיימה ללא הכרעה ברורה, אך הרושם הוא שההתכתשות הנוכחית הייתה שונה לגמרי מסבבי לחימה קודמים מבחינת השפות ודרכי החשיבה השונות של חמאס וישראל ששיקפו תהום רעיונית ומושגית.

בעוד שהחשיבה הישראלית לאורך הלחימה התאפיינה בהיגיון טקטי-כמותי, חשיבתו של חמאס הייתה אסטרטגית-איכותנית. הדבר השתקף היטב בדיון הפנים-ישראלי שהתמקד בהישגים כמותיים של הלחימה כמספר המטרות שהותקפו ומספר מחבלי חמאס שנהרגו, כמות הרקטות ששוגרו או הושמדו, מספר המנהרות שהושמדו, היקף רבי הקומות שהושמדו על-ידי חיל האוויר וכדומה. מנקודת ראות זו, גם אופי הלחימה, כלומר מערכה עקיפה מן האוויר, נתנה תוקף ועיגנה עוד יותר את החשיבה הישראלית שתלתה יתרון בהשגת כמה שיותר הישגים במשמעות של פגיעה ב"מטרות".

בהיבט זה צה"ל אכן עשה עבודה לא רעה, והמערכה נוהלה בצורה טובה תוך תיאום בין צה"ל והשב"כ כאשר אף הדרג המדיני המסוכסך פוליטית בינו לבין עצמו הצליח לשמור על הרמוניה ושיתוף פעולה מבורך. חמאס ספג ללא ספק פגיעה רוחבית קשה בהיבט הצבאי, אך כאן בדיוק קבור הכלב מאחר שההיגיון הטקטי-כמותי לא רק שהכשיל את ישראל ביכולת לייצר תוצאה צבאית מוחלטת שאינה ניתנת לפרשנות אלא שחמאס ניהל את המערכה בהיגיון שונה לחלוטין המתמקד בתכליות אסטרטגיות מערכתיות.

מנקודת ראות זו, חמאס הצליח מעל המשוער. הוא לא רק יזם את המערכה על-ידי ירי טילים על ירושלים ביום חגה ובכך הפתיע את ישראל (כפי שהודו חלק מבכירי מערכת הביטחון) אלא אף הצליח לייצר אדוות ואפקטים של המלחמה מעבר לגבולות הרצועה. הבקיעים שנתגלעו ביחסי יהודים-ערבים בישראל והמהומות בערים המערבות לצד ההתחממות בגזרת יהודה ושומרון היו תוצאות לוואי של המלחמה

ברצועה ולמעשה הצליח חמאס לאחד את המערכת הפלסטינית כולה (בעזה, ביו"ש ובתוך ישראל) למופע אחיד של טרור ואלימות ובכך פירק לאחר שנות הצלחה לא מעטות היגיון מפתח במדיניות הישראלית המבוססת על תקיעת טריז בין חלקי המערכת הפלסטינית לשם החלשתה.

מעבר לכך ניהל חמאס את המערכה מתוך פרספקטיבה והקשר אזורי ובינלאומי כולל. העמדת ירושלים כמוקד סימבולי של המערכה, בשונה מסבבי לחימה קודמים שהעמידו את סוגיית "המצור" על עזה במרכז הלחימה ומטרותיה, אפשרה לו להתייבב בראש מחנה הטרור ו"ההתנגדות" האזורי, כולל על חשבון חיבאללה שנאלץ לבלוע במהלך השבוע האחרון ירי של גורמים פלסטינים "סוררים" משטח לבנון לעבר ישראל, מהלך שעלול להתפתח כדפוס פעולה קבוע מול ישראל.

חמאס קבע במערכה האחרונה את סדר היום במזרח התיכון כאשר המערכה בעזה לא הייתה עוד "סבב לחימה" מקומי בינו לבין ישראל אלא ביטוי, או אבן פינה, למערכה גדולה לעין שיעור בעלת ממד אסטרטגי המתחוללת במזרח התיכון בין שתי אסכולות רעיוניות המייצגות מחנות אזוריים:

- האסכולה הכלכלית-פרגמטית של "אנשי המוחות", שישראל התייצבה כחיל החלוץ שלה לצד המדינות העשירות ושונאות הסיכון של האזור. זו אסכולה שהעמידה במרכזה פוליטיקה הממוקדת בקידום סדר יום כלכלי ועמדה מאחורי הסכמי אברהם, כמו גם מאחורי תופעת מנצור עבאס, ולמעשה הגדירה את "עסקת המאה" של ממשל טראמפ.

- אסכולת "אנשי הלבבות" של "מחנה ההתנגדות" המעמידה במרכזה את פוליטיקת הזהות הוותיקה המבוססת על קידום חזונות אוטופיים ומוחלטים המתעדפים את העתיד על פני החיים בהווה. בעשור האחרון רכשה האסכולה הפרגמטית יתרון מובהק באזור בחסות הממשל האמריקני, ודומה שהמערכה בעזה הייתה קריאת תיגר עליה שהתאפשרה בשל שלושה גורמים: שינוי הממשל בארצות הברית והסתלקות הנשיא ביידן וממשלו הפרוגרסיבי ממדיניות קודמו; חולשת המערכת הפוליטית בישראל ובעיקר חולשתו של נתניהו שנתפס כציר אסטרטגי מרכזי ומרתיע; והערכת גורמי ההתנגדות את חולשת המערב (לרבות ישראל) על רקע קשיי התפקוד הפנימיים שלהן לאורך משבר הקורונה.

בעוד העשור האחרון עמד בסימן יציבות ביטחונית יחסית באזור, חולשת גורמי "ההתנגדות", ודעיכת מרכזיות השאלה הפלסטינית, באה המערכה ברצועה כדי להפוך מציאות זו וגררה אחריה את כל אנשי פוליטיקת הזהות: אלה ברצועה, אלה בקרב ערביי ישראל, ואלה בקרב הפלסטינים ביו"ש. המערכה ברצועה הפכה מעוד התכתשות טקטית בין שני צדדים להתנגשות אסטרטגית בין אסכולות, גישות, תפיסות עולם ומחנות שונים. מבחינה זו הייתה לישראל הזדמנות יוצאת דופן להפוך את עזה ואת חמאס למעין שיעור אזורי ובינלאומי על מנת להחזיר את נקודת שיווי המשקל הקודמת למערכת ולבסס מחדש את סדר היום הפרגמטי-כלכלי.

לשם כך נדרש ממנה לשנות את האסטרטגיה שלה כלפי עזה ולהגדיר תכליות אופרטיביות שונות שתבאנה למערכה המסתיימת בשבירה מוחלטת של בסיסי העוצמה הצבאיים של חמאס. הדבר הצריך כמובן לנטוש את הפרקטיקה המוכרת של מערכה אווירית לטובת מערכה המשלבת בין אוויר לבין תמרון קרקעי. אך דומה כי פער השפות בין הגישה הטקטית-כמותית של ישראל לזו האסטרטגית-איכותנית של חמאס שיקף את הקושי הישראלי להבין את האופי ואת המשמעות הייחודית של המערכה הנוכחית ברצועה ביחס לקודמותיה ולעמוד על ההקשר הרחב שבתוכו היא מתנהלת.

עקב כך המשיכה ישראל להפעיל את אותו הגיון אופרטיבי צבאי שהפעילה בסבבים הקודמים וראתה בלחימה עוד אחד מסבבי הלחימה הכרוניים שהיא מנהלת מול ארגון

הטרור הרצועתי. בנסיבות אלה היא סיימה את המבצע עם הישג טקטי מרשים אך בנחיתות אסטרטגית גדולה המזכירה את ההישג הכמותי האמריקני נוכח ההפסד האמריקני האסטרטגי במלחמת וייטנאם (1959-75). לכך יש משמעויות ברורות לגבי הפוליטיקה המזרח תיכונית כמעט בכל מישור שניתן להעלות על הדעת.

ידם של "אנשי הלבבות" היא כרגע על העליונה. חמאס התייצבה כשחקן אסטרטגי משמעותי החורג מהזירה הפלסטינית בהצליחה לקעקע ולסדוק את הפרדיגמה הכלכלית-פרגמטית של "עסקת המאה", לתקוע טריז בין יהודים לבין ערבים בישראל, ולתת לגורמי הטרור האזוריים סיבות טובות להמשיך ולאתגר את ישראל. אלה אינן חדשות טובות ל"אנשי המוחות" ולשחקנים השבעים וחפצי החיים במזרח התיכון, וכל תיקון במסלול המתהווה מחייב בראש ובראשונה הפנמה קוגניטיבית של משמעותה האמיתית של המלחמה האחרונה, לא כל שכן את תוצאות האמת שלה. ויפה שעה אחת קודם.

** ד"ר דורון מצא הוא חוקר במרכז בס"א, מילא בעברו תפקידים בכירים במערך המודיעין הישראלי*